

پاسخ به پرسش‌های

قرآنی

جلد اول (علوم قرآن)

www.ketab.ir

مرکز تخصصی تفسیر و تعلیم
حوزه‌های علمیه

فهرست‌نویسی پیش از انتشار: انتشارات امام علی بن ابی طالب(ع)

عنوان و نام پدیدآور: پاسخ به پرسش‌های قرآنی / نویسنده: جمعی از پژوهش‌گران مرکز آموزش تخصصی تفسیر و علوم قرآن حوزه‌های علمیه

مشخصات نشر: قم، انتشارات امام علی بن ابی طالب(ع)، ۱۳۹۴-

مشخصات ظاهری: ج ۱

شابک: (ج. ۱)

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه

مندرجات: ج ۱. علوم قرآن

موضوع: قرآن - پرسش‌ها و پاسخ‌ها

موضوع: قرآن - مسائل متفرقه

موضوع: قرآن - علم قرآنی - پرسش‌ها و پاسخ‌ها

شناسه افزوده: مرکز آموزش تخصصی تفسیر و علوم قرآن حوزه‌های علمیه

رده‌بندی کنگره: ۱۱۴ پ/۲۶۵/۵۲۲

رده‌بندی دیوبند: ۲۶۴-۲۹۷/۱

شماره کتاب‌شناسی: ۹۱۲۶۲

ناشر بزرگ

نه‌ا ممیته عابئلنگاه بین المللی کتاب تهران

پاسخ به پرسش‌های قرآنی

جلد اول (علوم قرآن)

نویسنده: گروهی از پژوهش‌گران مرکز آموزش تخصصی تفسیر و علوم قرآن حوزه‌های علمیه

ویراستار: محمدحسین دهقان اشکذری

طراح جلد و صفحه آرا: محمدصادق دهقان اشکذری

تیراژ: ۱,۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

صفحه و قطع: ۳۰۰ صفحه / وزیری

تاریخ انتشار: ۱۳۹۵

ناشر: انتشارات امام علی بن ابی طالب(ع)

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۲۳-۲۳۷-۰

مرکز پخش: قم، معلم شرقی، مدرسه علمیه

امام کاظم(ع)، طبقه اول، مرکز آموزش

تخصصی تفسیر و علوم قرآن

تلفن: ۲۷۷۴۰۸۰۲

Email: Info@matquran.com

قم - ابتدای خیابان شهدا - کوی آمار(۲۲) - پلاک ۱۵

تلفن: ۲۷۷۲۲۳۷۸ دورنگار: ۲۷۸۴۰۰۹۹

www.imamalipub.ir

قیمت: ۱۹/۰۰۰ تومان

مقدمه

الامام علی علیه السلام:

سَلِّمْ عَمَّا لَا بَدَلَكَ مِنْ عِلْمِهِ وَلَا تُعْذِرْ فِي جَهْلِهِ (فررالحکم: ۵۵۹۵)

«آنچه را که دانش آن برای تو لازم است و عذری در دانستن آن پذیرفته نیست، بپرس»

پرسش و سؤال یکی از نیازهای انسان‌ها و جوامع بشری برای پاسخ‌گویی به حس کنج‌کاوی و حقیقت‌جویی است. چه اگر به انگیزه فهمیدن و برای زدودن غبار جهل و نادانی و بارعایت ادب لازم صورت پذیرد، عاملی مهم در پیش‌رفت و نیل به مدارجی از دانش و معرفت خواهد بود.

پرسش، کلید دست‌یابی به گنجینه معارف، شالوده کشف حقایق و نردبان صعود بر بام بلند آگاهی‌هاست. داشتن روحیه پرسش‌گری زمینه‌ساز منتهی برای شکوفایی، رشد و باروری نهال علم و دانش است.

بر متصدیان فرهنگ و تعلیم و تربیت جوامع است که با فراهم آمدن امکانات، این زمینه را گسترش داده و فراگیر نمایند. تقویت روحیه پرسش‌گری در بین افراد جامعه و پاسخ‌گو بودن نخبگان و فرهیختگان، نشانه مبارکی است که خبر از ژرف‌نگری، آزاداندیشی، حقانیت، سربلندی و کمال آنان می‌دهد.

مرکز آموزش تخصصی تفسیر و علوم قرآن در راستای اجرای این رسالت سنگین برآن شد تا با تأسیس واحد «پاسخ به پرسش‌های قرآنی» دریچه‌ای از معارف را به روی علاقه‌مندان به شهد شیرین معارف و علوم قرآن بگشاید.

دیری نپائید که صدها پرسش شفاهی و کتبی به این واحد سرازیر شد و محققان و پژوهش‌گران این مرکز با شرح صدر و حوصله تمام به همه آن‌ها پاسخی مناسب دادند. مجموعه پیش رو انتخاب و برگزیده پاسخ به پرسش‌های علوم قرآنی از مجموع پاسخ‌های داده شده به پرسش‌های گوناگونی است که واحد مذکور به آن‌ها پاسخ داده و برای پرسش‌گران مربوطه ارسال نموده است.

اکنون پس از گذشت حدود ۲۰ سال از آغاز به کار آن واحد، با فراهم آمدن امکان چاپ و انتشار برای این مرکز، برآن شدیم تا آن‌ها را به زیور طبع بیاراییم و در اختیار علاقه‌مندان به قرآن قرار دهیم.

در پایان از همه عزیزانی که در تهیه این مجموعه نقش داشته‌اند؛ تشکر و تقدیر می‌گردد. به ویژه اساتید محترمی که خالصانه دعوت این واحد را جهت شرکت در جلسات علمی و نقد و بررسی عاقلانه پاسخ‌ها اجابت نمودند؛ از جمله مرحوم علامه حضرت آیه الله معرفت که با وجود مشغله فراوان با حضور خود در این واحد، علاوه بر پشتوانه علمی، مایه تشویق و دل‌گرمی محققان مرکز را فراهم آوردند.

نیز از مدیر محترم سابق این مرکز حجت الاسلام و المسلمین آقای محمدفاخر میبیدی؛ مسئولان واحد پاسخ به پرسش‌های قرآنی، حجج اسلام و المسلمین آقایان سید محمد میرعمادی و حسین علوی مهر؛ معاونان پژوهش حاج و آعلی، حجج اسلام و المسلمین محمدحسین صادقی و سیدعباس قادری، پژوهش‌گران و استادان این واحد از جمله: حجج اسلام و المسلمین محمدعلی رضایی اصفهانی، محمدرضا سازمند، سیدغلام‌حسین حسینی کارنامی، سیدمجتبی حسینی، محمد مهدی خواجه‌پور، احمد صادقیان، محمدحسین محمدی، علی فلاح یخدانی، علیرضا عظیمی‌فر، محمود گروسی، محمود ابوترابی، سیدعلی میرآفتاب و محمدحسین دهقان اشکذری. هم‌چنین قرآن‌پژوهانی که در ارتباط با تخریج مصادر این مجموعه، ما را یاری نموده‌اند (حجج اسلام و المسلمین آقایان وحید نجف‌زاده، حسن ابراهیم‌بیگی و ابوالفضل ادهمی

فیروزآبادی) و آقای حسین اسدیان که در حروف چینی و تایپ پاسخ‌های ارائه شده، واحد پاسخ به پرسش‌های قرآنی مرکز آموزش تخصصی تفسیر و علوم قرآن را یاری نموده‌اند سپاس‌گزاری می‌گردد.

آنچه پیش رو دارید، تنها بخشی از آن مجموعه است که امید می‌رود در آینده نزدیک نسبت به انتشار تمام آن‌ها اقدام گردد. در پایان از پیشنهادات همه عزیزان و سروران گرامی در تهیه یکی دیگر از این گنجینه‌گران‌بها استقبال و قدردانی می‌گردد.

مدیر مرکز

حمید ملکی

www.ketab.ir

فهرست مطالب

۱۷.....	پیش‌گفتار.....
۱۷.....	تعریف «علوم قرآن».....
۱۸.....	اهمیت فراگیری «علوم قرآن».....
۲۳.....	بخش اول: تاریخ قرآن.....
۲۵.....	فصل اول: نزول وحی.....
۲۵.....	پرسش ۱: کیفیت نزول وحی و اقسام وحی.....
۲۹.....	پرسش ۲: چگونگی «وحی» به زبور عیسی.....
۳۳.....	فصل دوم: نزول قرآن.....
۳۳.....	پرسش ۱: کیفیت «نزول وحی».....
۳۶.....	پرسش ۲: کیفیت «نزول دفعی» قرآن کریم و سازگاری آن با سبب و علت نزول.....
۳۸.....	پرسش ۳: علت «نزول تدریجی» قرآن.....
۴۰.....	پرسش ۴: نازل کننده قرآن بر پیامبر ﷺ.....
۴۱.....	پرسش ۵: عجله پیامبر ﷺ در گرفتن وحی و ترس از فراموشی آن.....
۴۶.....	پرسش ۶: نزول مکرر «بسمله».....
۴۸.....	پرسش ۷: سوره‌هایی که یک‌جا نازل شده است.....
۴۹.....	پرسش ۸: اولین و آخرین آیات نازل شده.....
۵۰.....	پرسش ۹: مدت زمان نزول قرآن.....
۵۱.....	فصل سوم: جمع، نگارش و نظم قرآن.....

- پرسش ۱: ضرورت نگارش وحی ۵۱
- پرسش ۲: کیفیت جمع‌آوری قرآن ۵۲
- پرسش ۴: مصحف امام علی علیه السلام ۵۷
- پرسش ۵: جمع‌آوری قرآن و نقش زنان ۶۲
- پرسش ۶: اولین نگارنده قرآن و زمان آن ۶۴
- پرسش ۷: اولین نگارنده قرآن و ویژگی‌های آن ۶۶
- پرسش ۸: زمان نگارش قرآن و کیفیت آن ۶۷
- پرسش ۹: کاربرد واژه «قرآن» در سوره‌ها ۶۹
- پرسش ۱۰: ترتیب کلمات آیات و سوره‌های قرآن ۷۰
- پرسش ۱۱: دلیل اختلاف در شماره‌های آیات ۷۳
- پرسش ۱۲: تعداد آیات قرآن ۷۴
- پرسش ۱۳: «توقیفی» یا «اجتهادی» بودن ترتیب سوره‌های قرآن ۷۵
- پرسش ۱۴: وحدت موضوعی سوره‌های قرآن ۷۹
- پرسش ۱۵: دلیل تقسیم قرآن به ۱۱۴ سوره ۸۳
- پرسش ۱۶: شیوه تنظیم و نام‌گذاری سوره‌های قرآن ۸۵
- پرسش ۱۷: فلسفه تعدد نام‌های برخی از سوره‌ها ۸۷
- پرسش ۱۸: مقصود از «سبع المثانی» نامیدن سوره «حمد» ۹۰
- پرسش ۱۹: وجه نام‌گذاری سوره «انفال»، به «قطع کننده بینی کافران» ۹۱
- پرسش ۲۰: «علامت‌گذاری» و «نقطه‌گذاری» قرآن ۹۲
- پرسش ۲۱: «جزء»، «حزب»، و «رکوعات» قرآن ۹۳

- پرسش ۲۲: «رکوعات» قرآن ۹۴
- فصل چهارم: «زبان قرآن»
- پرسش ۱: عربی بودن قرآن ۹۷
- پرسش ۲: الفاظ غیر عربی در قرآن ۹۸
- پرسش ۳: زبان جهانی قرآن ۱۰۱
- پرسش ۴: تحول زبان عربی و فهم قرآن ۱۰۲
- فصل پنجم: «شان نزول»
- پرسش ۱: علت نزول سوره «قدر» ۱۰۵
- پرسش ۲: شان نزول سوره «تحریم» ۱۰۷
- فصل ششم: مکی و مدنی
- پرسش ۱: ملاک تشخیص سوره‌های «مکی» و «مدنی» ۱۱۱
- پرسش ۲: ویژگی‌های سوره‌های مکی و مدنی ۱۱۲
- فصل هفتم: قرائت‌های قرآن
- پرسش ۱: اسامی «قراء سبعة» و علت اختلاف قرائت آن‌ها ۱۱۵
- پرسش ۲: روایت «قالون» در قرائت ۱۱۷
- پرسش ۳: شهرت قرائت «حفص» در بین قاریان غیر معاصرین ۱۱۸
- پرسش ۴: اعتبار قرائت‌های غیر «حفص» از «عاصم» ۱۱۹
- پرسش ۵: جواز قرائت غیر «حفص» در مسابقات ۱۲۰
- پرسش ۶: جواز انواع قرائت‌ها توسط قاریان ایرانی ۱۲۰
- پرسش ۷: قرائت‌های مختلف در واژه «هیت» (یوسف: ۲۳) ۱۲۱
- پرسش ۸: چگونگی قرائت همزه وصل «اتتونی» (احقاف: ۴) ۱۲۲

- پرسش ۹: چگونگی قرائت «آل یاسین» توسط «کربلایی کاظم» ۱۲۳
- پرسش ۱۰: برخی از منابع مربوط به قرائت قرآن ۱۲۵
- بخش دوم: اعجاز قرآن** ۱۲۶
- پرسش ۱: ویژگی‌های اعجاز قرآن ۱۲۷
- پرسش ۲: دلایل آسمانی بودن قرآن ۱۲۸
- پرسش ۳: پیش‌بینی‌های قرآن ۱۳۱
- پرسش ۴: تحلیل علمی و فلسفی «اعجاز» ۱۳۶
- پرسش ۵: رابطه «معجزه» با نظام علت و معلول ۱۴۸
- پرسش ۵: مفسر تحدی و عدم امکان آوردن مثل قرآن ۱۵۱
- پرسش ۶: بررسی آیات تنزی و مبارزه طلبی قرآن ۱۵۳
- پرسش ۷: منظور از مثل قرآن در آیات تحدی ۱۵۷
- پرسش ۸: جامعیت و همگانی بودن اعجاز قرآن ۱۶۲
- پرسش ۹: قرآن‌های ساختگی مبارزان احقران ۱۶۵
- پرسش ۱۰: بررسی سوره‌های ساختگی دشمنان اسلام ۱۷۲
- پرسش ۱۱: اعجاز کتاب‌های آسمانی ۱۸۱
- پرسش ۱۲: معجزه پیامبران در قرآن کریم ۱۸۳
- بخش سوم: تحریف‌ناپذیری قرآن** ۱۹۱
- پرسش ۱: واژه «تحریف» در قرآن ۱۹۳
- پرسش ۲: دلایل تحریف‌ناپذیری قرآن ۲۰۱
- پرسش ۳: نگاه‌دار و حافظ قرآن (تفسیر آیه ۹ سوره حجر) ۲۰۹

بخش چهارم: ناسخ و منسوخ، محکم و متشابه و حروف مقطعه.... ۲۱۵	
فصل اول: «ناسخ و منسوخ»	۲۱۷
پرسش ۱: آیات «ناسخ و منسوخ» در قرآن	۲۱۷.....
پرسش ۲: عدم تنافی آیه ۶۹ سوره مائده با اسلام به عنوان تنها دین حق ..	۲۲۲
فصل دوم: «محکم و متشابه» در قرآن	۲۲۵
پرسش ۱: مفهوم «محکم و متشابه» و فلسفه وجود آیات متشابه	۲۲۵.....
پرسش ۲: فلسفه وجود آیات متشابه	۲۲۹.....
پرسش ۳: تاویل آیات متشابه	۲۳۲.....
پرسش ۴: «تأویل» بودن قرآن و انحصار «تأویل آیات متشابه» به خدا و راسخان در علم	۲۳۴.....
فصل سوم: حروف مقطعه	۲۳۹
پرسش ۱: معنای «حروف مقطعه» در قرآن	۲۳۹.....
پرسش ۲: تفسیر «حروف مقطعه»	۲۴۰.....
پرسش ۳: معنای رمز بودن «حروف مقطعه»	۲۴۲.....
پرسش ۴: معرفی برخی از منابع در باره «حروف مقطعه»	۲۴۴.....
بخش پنجم: تلاوت، تجوید و حفظ قرآن	۲۴۷.....
فصل اول: تلاوت قرآن	۲۴۹
پرسش ۱: چند پرسش در باره آیه وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً	۲۴۹.....
پرسش ۲: مفهوم «تدبر» و اهمیت آن در قرآن	۲۵۴.....
پرسش ۳: زمان مناسب برای «تدبر» در قرآن	۲۵۷.....
پرسش ۴: ثواب قرائت قرآن بدون فهم معانی آن	۲۵۷.....

- پرسش ۵: نقش تلاوت قرآن در تزکیه و تعلیم ۲۶۰
- پرسش ۶: فلسفه قرائت قرآن ۲۶۳
- پرسش ۷: مکان و مراحل قرائت قرآن ۲۶۷
- پرسش ۸: مقدمات، شرایط و آداب قرائت ۲۶۹
- پرسش ۹: ساعت معین اجرای مقامات ۲۷۰
- ۲۷۳ فصل دوم: تجوید قرآن
- پرسش ۱: نقش «تجوید» در قرائت قرآن کریم ۲۷۳
- پرسش ۲: وقف غفران» در قرآن ۲۷۴
- پرسش ۳: قرائت و تجوید مناسب برای سطح مبتدی ۲۷۵
- پرسش ۴: رسم الخط و تلفظ قتل و تنسی (در حالت وقف و ابتدا) ۲۷۶
- پرسش ۵: علت اظهار و ادغام ساکنه ۲۷۸
- پرسش ۶: ویژگی‌های رسم الخط قرآن «عثمان‌طه» ۲۷۹
- پرسش ۷: محل مد ۲۸۰
- پرسش ۸: ادغام ناقص ۲۸۲
- پرسش ۹: علامت وقف در آیه ۱۱۲ سوره توبه ۲۸۲
- پرسش ۱۰: تلفظ صدای کسره به صورت یاء ۲۸۳
- پرسش ۱۱: حروف ناخوانا ۲۸۴
- پرسش ۱۲: اعراب کلمه «علیه» و «یتقه» ۲۸۷
- پرسش ۱۳: اعراب و قرائت کلمه قواریر (دهر: ۱۵) ۲۸۸
- پرسش ۱۴: فن «وقف و ابتدا» ۲۸۹
- ۲۹۳ فصل سوم: حفظ قرآن

- ۲۹۳ ..... پرسش ۱: شرایط و روش حفظ قرآن
- ۳۰۰ ..... پرسش ۲: فراگیری تکلم به وسیله آیات قرآن
- ۳۰۳ ..... بخش ششم: احکام قرآن
- ۳۰۵ ..... فصل اول: «ظاهر» و «باطن» قرآن
- ۳۰۵ ..... پرسش ۱: منظور از «ظاهر» و «باطن» قرآن
- ۳۰۸ ..... پرسش ۲: حجیت ظواهر قرآن
- ۳۱۳ ..... پرسش ۱: فتوای مخالف با ظاهر قرآن
- ۳۱۹ ..... فصل دوم: سوره های قدیم قرآن
- ۳۱۹ ..... پرسش ۱: محروق در قرآن
- ۳۲۳ ..... فصل سوم: سجده های قرآن
- ۳۲۳ ..... پرسش ۱: تعداد و وجه نام گذاری «سوره های عزائم»
- ۳۲۴ ..... پرسش ۲: فلسفه سجده واجب قرآن
- ۳۲۷ ..... پرسش ۳: سجده های واجب و مستحب در قرآن و احکام آن ها
- ۳۲۹ ..... فصل چهارم: خواص و فضائل سوره ها
- ۳۲۹ ..... پرسش ۱: فضیلت و خواص برخی از سوره ها
- ۳۳۳ ..... پرسش ۲: مقصود از خاصیت سوره ها
- ۳۳۷ ..... پرسش ۳: بررسی روایات فضائل سور
- ۳۴۱ ..... بخش هفتم: تفسیر، تأویل و ترجمه قرآن
- ۳۴۳ ..... فصل اول: «تفسیر» و «تأویل» قرآن
- ۳۴۳ ..... پرسش ۱: چیستی «تأویل»
- ۳۴۴ ..... پرسش ۲: موارد استعمال «تأویل» در قرآن

- پرسش ۳: تفاوت «تفسیر» و «تاویل» ۳۴۶
- پرسش ۴: دلایل نیاز قرآن به تفسیر ۳۴۹
- پرسش ۵: جواز تفسیر قرآن با علم محدود بشر ۳۵۱
- پرسش ۶: علوم مورد نیاز مفسر ۳۵۲
- پرسش ۷: برخی از کتاب‌های مورد نیاز برای تفسیر قرآن ۳۵۵
- پرسش ۸: مراتب فهم قرآن ۳۵۶
- پرسش ۹: مراحل بهره‌مندی از قرآن ۳۵۸
- پرسش ۱۰: تعریف «عام»، «خاص»، «وجه» و «نظائر» ۳۶۴
- پرسش ۱۱: تعریف «مقام» و «خاص» در قرآن ۳۶۷
- پرسش ۱۲: معرفی تفسیر مشهور شیعه و سنی ۳۷۰
- پرسش ۱۳: روش تفسیری آیت‌الله جوادی آملی ۳۸۰
- پرسش ۱۴: دلیل در دست نبودن تفسیر مسوطی از معصومان علیهم‌السلام ۳۸۲
- ۳۸۷
- فصل دوم: ترجمه قرآن**
- پرسش ۱: تاریخ ترجمه قرآن ۳۸۷
- پرسش ۲: ترجمه قرآن به زبان‌های مختلف ۳۸۸
- پرسش ۳: ترجمه قرآن بدون متن عربی ۳۹۰
- پرسش ۴: حکم تلاوت ترجمه قرآن به فارسی ۳۹۳
- پرسش ۵: بهترین ترجمه‌های قرآن ۳۹۴

پیش گفتار

تعریف «علم قرآن»

«علوم قرآن» به مجموعه دانش‌هایی گفته می‌شود که پیرامون قرآن کریم بحث می‌کند.^۱ به عبارت دیگر: علم قرآن آن دسته از دانش‌هایی است که مستقیماً و بدون واسطه در فهم قرآن مؤثر هستند. قرآن که در هر زمان به اعتبارات مختلف مورد بحث و گفت‌وگو قرار گرفته است و به هر اعتباری، علم خاصی به وجود آمده است؛ مانند: علم «تفسیر»، «اسباب‌النزول»، «قراءات»، «اعجاز» و ...^۲

توضیح این که در زمان پیامبر ﷺ اعراب، خالفتان بودند و بیانات قرآنی را با ذوق عربیت خویش درمی‌یافتند و هرگاه فهم قسمتی از آیات برایشان دشوار می‌شد از خود حضرت می‌پرسیدند.^۳ بنابراین علوم مربوط به قرآن در زمان آن حضرت، مدوّن نبود. با گذشت زمان و فاصله گرفتن از زمان پیامبر ﷺ و صحابه، به تدریج -از زمان عثمان- به خاطر نیازهایی که پیش آمد این علوم به صورت مدوّن و نوشته شده درآمد؛ مثلاً: در

۱. زرکشی، البرهان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۳۱.

۲. همان، ص ۳۱ و زرکانی، مناهل العرفان، ج ۱، ص ۲۷.

۳. سیدهاشم بحرانی، البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۳۵.

زمان «عثمان»، علم «رسم القرآن» به وجود آمد، چون او «رسم الخط» قرآن‌ها را به صورت یک‌سان درآورد.^۱ یا به وسیله حضرت علی علیه السلام قواعدی برای زبان عربی بیان شد که بدین وسیله، علم «اعراب القرآن» به وجود آمد.^۲

تعداد علوم، پیرامون قرآن کریم قابل شمارش نیست،^۳ چون قرآن از جهات مختلف می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد و به هر اعتبار، علمی به وجود خواهد آمد؛ قرآن کریم از آن جهت که از مقوله «کلام» است و دلالت بر معنایی دارد و احتیاج به توضیح، موضوع «علم تفسیر» است. این علم متکفل شرح و توضیح کلمات قرآنی است.

البته بعضی «علم تفسیر» را از اهم علوم قرآنی می‌دانند و برخی، علوم قرآنی را مقدمه‌ای برای این علم دانسته‌اند.

از آن جهت که قرآن، کتب تشریح است، علم «آیات الاحکام» به وجود آمد، از آن جهت که دلیلی بر نبوت پیامبر صلی الله علیه و آله است. علم «اعجاز القرآن» پدید آمد، از آن جهت که در حوادث مختلف در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله نازل شده است، علم «اسباب النزول» ضرورت یافت و همین‌طور علم «ناسخ و منسوخ»، «غریب القرآن»، «قراءات» و ... که به مجموعه این علوم، علوم قرآنی گفته می‌شود.

اهمیت فراگیری «علوم قرآن»

برای پی‌بردن به نقش و تأثیر علوم قرآن در زندگی بشر، لازم است تعریفی از «علوم قرآن» ارائه گردد.

۱. همان.

۲. ر.ک: سید ابوالقاسم خوئی، البیان، مقدمه.

۳. ر.ک: داوود العطار، موجز علوم القرآن، ص ۱۸؛ سیوطی، الاتقان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۲۰ و زرکشی،

البرهان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۱۰۲.

دانشمندان این علم، تعریف‌های مختلفی برای آن بیان کرده‌اند؛ از جمله این که: «سلسله دانش‌هایی که در شناخت و فهم قرآن دخالت دارد، علوم قرآن گویند» (دانشی که برای فهم آیات و درک معانی کلام خدا قبل از قرآن آموخته می‌شود علوم قرآن گویند).^۱ از تعریف فوق روشن می‌شود که «علوم قرآن»، مقدمه فهم قرآن است که خود دانش مستقلی است و مباحث «تأویل»، «ظاهر و باطن»، «ناسخ و منسوخ»، «محکم و متشابه»، «اعجاز قرآن»، «شان نزول» و... را در بر می‌گیرد.^۲

بی‌گمان قرآن کریم، تحول بی‌سابقه‌ای در زندگی بشر چه در عصر نزول و چه در سایر اعصار در تاریخ مسلمانان ایجاد کرده است. این در صورتی است که قرآن را محور زندگی قرار داد و به قرآن کتاب «هدایت»، «رحمت»، «شفای قلب‌ها»، «تذکر» و... پذیرا باشیم.

هم‌چنان‌که قرآن کریم در منش زندگی انسان‌ها نقش دارد، علوم آن نیز به عنوان کلید فهم آن همان نقش را ایفا می‌کند، چرا که این کتاب الهی، اخلاق و منش زندگی را به ما می‌آموزد، قوانین فردی، خانوادگی و اجتماعی در این کتاب به عنوان بهترین و پایدارترین قوانین از جانب خداوند علیم و حکیم به بشر عرضه شده است. قرآن کریم مسائلی عبادی که رابطه فرد با خدا را بیان می‌کند با زیباترین دسوره‌ها و فرامین آورده است؛ در مسائل تجاری رابطه مردم با یکدیگر و در حقوق خانوادگی - ازدواج، طلاق و... - رابطه افراد خانواده با یکدیگر، در مسائل حکومتی و سیاسی رابطه مردم با حکومت و دولت و در مسائل اخلاقی رابطه انسان با خودش را با شیواترین نوع به ما می‌آموزد.

بنابراین، قرآن کتاب زندگی‌سازی است که سعادت جامعه و فرد را تأمین می‌نماید و تا زمانی که قرآن به خوبی فهمیده نشود و معانی آن درک نگردد، تأثیری در زندگی

۱. زرقانی، مناهل العرفان، ج ۱، ص ۲۸-۲۹.

۲. همان، ج ۱، ص ۲۷.

نخواهد داشت. مقدمه خوب فهمیدن و درک صحیح آن، «علوم قرآن» است و هر قدر مقدمات آشنایی با قرآن کامل‌تر باشد، به عمق و روح کلام خدای بزرگ، دقیق‌تر پی خواهیم برد.

روشن است که قرآن سرشار از حقیقت و مجاز، تصریح و کنایه، و تشبیه و مثال است. آنان که طالب معارف قرآند ناچارند علوم بلاغت و فصاحت را نیکو آموخته تا اعجاز و شیایی و تأثیر معارف آن را در جان و قلب انسان‌های شیفته دریابند. فراگرفتن رموز و دقیق و لطایف کلام خدا بدون آشنایی با مقدمات و امور مربوط به آن امکان‌پذیر نیست. در نتیجه شناخت و آموزش «علوم قرآن» برای شناخت معارف قرآن، امری لازم و غیر قابل انکار است.

افزون بر آن، قرآن کتابی است که جاودانه و احکام و قوانین آن مختص به زمان خاصی نیست. چنان‌که خداوند می‌فرماید: لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ؛ هیچ‌گونه باطلی، نه از پیش رو و نه از پشت سر، به سراغ آن نمی‌آید، چرا که از سوی خداوند حکیم و شایسته ستایش نازل شده است.

روایات اسلامی نیز این نکته را تأیید می‌کنند. چنان‌که پیامبر اسلام ﷺ فرمود: حلالی حلال الی یوم القيامة و حرامی حرام الی یوم القيامة؛ حلال و حرام من تا روز قیامت جریان دارد. بنابراین، قرآن در همه دوران‌ها، قابل استفاده است. گذشته و زمان حال منطبق است.

بسیاری از آیات قرآن که در زمان نزول برای موضوع یا افراد خاص نازل شده است، قابل انطباق بر مصداق‌هایی است که آن شرایط یا ویژگی‌ها را دارا باشند.

از آن‌جا که آیات قرآن معجزه پیامبر اکرم ﷺ است، در لفظ و معنایی نظیر است و دارای محتوا و آهنگ ویژه‌ای است که تأثیر فراوان بر جان‌های آماده داشته و دارد؛

همان‌طور که در گذشته قلب‌ها را به سوی خود جذب می‌کرده است هم‌اکنون نیز همان تأثیر را دارد و هیچ زمانی کهنه نمی‌شود.^۱

رسول خدا ﷺ در باره قرآن می‌فرماید: ظاهره انیق و باطنه عمیق، له نجوم و علی نجومه نجوم لاتحصی عجائبه و لا تبلی غرائب؛^۲ ظاهر قرآن شگفت‌انگیز و باطن آن بسیار گسترده است، آیاتی هدایت‌گر و روشنی‌بخش دارد، شگفتی‌های قرآن هرگز تمام نمی‌شود و نوآوری‌های آن به کهنگی نمی‌گراید.

امام رضا علیه السلام در ضمن روایتی از امام صادق علیه السلام می‌فرماید: وهو فی کل زمان جدید و عند کل قوم غس الی یوم القیامة؛^۳ قرآن در هر زمانی نو و نزد هر قومی تازه دارد و این ویژگی تا روز قیامت باقی است.

www.ketaboo.ir

۱. ر.ک: ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۱۳۱.

۲. کلینی، اصول کافی، کتاب فضل القرآن، ص ۵۹۹.

۳. صدوق، عیون اخبار الرضا علیه السلام ج ۲، ص ۸۷ و بحرانی، البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۶۶.